

ЛІТЕРАТУРА

1. Булах І. С. Психологічні особливості шкільної тривожності молодших школярів / І. С. Булах, С. В. Кузьменко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2011. – Вип. 7. – С. 150–157.
2. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология (возможности человека и свойства нервной системы) / Е. П. Ильин. – Челябинск, 1999. – 324 с.
3. Левицька Т. Л., Рудницька М. П. Психологічні особливості проявів тривожності у дітей молодшого шкільного віку [Електронний ресурс] / Т. Л. Левицька, М. П. Рудницька // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія. – 2017. – Вип. 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2017_4_12
4. Обухова Л. Ф. Дитяча та вікова психологія / Л. Ф. Обухова. – М.: Тривола, 1996. – 169 с.
5. Помиткіна Л. В., Полухіна М. П. Соціально-психологічні чинники шкільної тривожності молодших школярів / Л. В. Помиткіна, М. П. Полухіна // Актуальні проблеми психології. – 2015. – Т. 10, Вип. 27. – С. 482–492.
6. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика / А. М. Прихожан. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: изд-во НПО «МОДЭК», 2000. – 304 с.
7. Психология. Словарь / ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М., 1990. – 178 с.

Сокальська О.

Науковий керівник – к. психол. н. Воронкевич О.М.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Інтеграція України в європейський освітній простір передбачає максимальне наближення вітчизняної освіти до рівня світових стандартів, забезпечення конкурентоспроможності випускників вишів на європейському ринку праці. Сучасна парадигма освіти орієнтована на гуманістичні, особистісно-орієнтовані підходи в навчанні, які можуть забезпечити ефективний особистісний розвиток молодого спеціаліста, набуття ним ключових професійних компетентностей. Володіння стратегіями і тактиками педагогічного спілкування є запорукою ефективності фахової діяльності педагога.

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до розуміння феномену комунікативної компетентності.

Актуальність дослідження. Сучасний освітній процес покликаний оптимізувати та гармонізувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію між вчителем та учнем. Під час навчання у початковій школі авторитет педагога для дитини подекуди значно перевищує авторитет батьків. Саме цей факт об'єктивує необхідність сприяти формуванню комунікативної компетентності у студентів, які мали сміливість узяти на себе таку місію – бути тим маяком, на який підуть діти у безмежний океан, ім'я якому «життя».

Базовими поняттями нашого дослідження є компетенція, компетентність, комунікативна компетентність. Ці поняття активно вивчаються в сучасній педагогічній та психологічній науках. Однак єдності у поглядах дослідників немає. Компетенція найчастіше розглядається як сукупність знань, умінь і навичок у певній сфері діяльності. Цей термін широко використовується в наукових працях, присвячених проблемам навчання та виховання. Компетентність же передбачає застосування різних компетенцій на практиці, в конкретній роботі. Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, уміння, навички. Це комплексна характеристика особистості, яка об'єднує в собі результати набутого життєвого досвіду, особливості психічного розвитку індивіда, його знання, вміння, навички. Також, компетентність передбачає наявність здатності до творчого вирішення проблем, ініціативності, самостійності, певного рівня самоконтролю. Це, також, і рівень сформованості інтелектуальних операцій, характер спрямованості до діяльності, усвідомленість та мотивація. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості.

Структура компетентності, на думку вчених, визначається її функціями. Комунікативна компетентність – це здатність доречно і правильно використовувати мову в різноманітних ситуаціях спілкування. Згідно думки дослідників у даній проблематиці, саме комунікативна компетентність належить до ключових компетентностей особистості, які охоплюють широку сферу життя людини. Вони визначаються як здатність до здійснення складних видів діяльності, вміння ефективно розв'язувати поставлені завдання.

Проблема комунікативної компетентності розглядалася у працях багатьох вітчизняних науковців у галузі соціальної, педагогічної та вікової психології, зокрема: О. Бодальова, Л. Долинської, Ю. Ємельянова, В. Кан-Калик, Є. Клімова, В. Куніциної, Я. Коломінського, О. Киричука, Л. Петровської, В. Семиченко, Л. Орбан-Лембрик, Т. Титаренко, Ю. Швалба, Т. Яценко та інших.

Виходячи з міркування, що компетентність є складним багатограним утворенням, більшість дослідників виокремлюють у цьому психолого-педагогічному феномені певні напрями чи групи. Зупинимося на деяких із них. Насамперед зазначимо, що вчені різних спрямувань – педагоги, психологи, методисти відзначають особливу роль комунікативної компетентності в структурі педагогічної культури вчителя, оскільки слово – його основний робочий інструмент, і володіти ним треба майстерно. У науковій літературі на позначення цього феномена вживаються як синонімічні поняття: «комунікативна компетентність» та «компетентність у

спілкуванні». У психологічних дослідженнях комунікативна компетентність виділяється як один з основних видів психологічної компетентності фахівця поряд з соціально-перцептивною, соціально-психологічною, аутопсихологічною, психолого-педагогічною, і характеризується як: володіння стратегіями та методами ефективного спілкування; сукупність навичок і умінь, необхідних для ефективного спілкування; ситуативна адаптивність і вільне володіння вербальними та невербальними засобами; сукупність комунікативних здібностей, умінь і знань, адекватних комунікативним завданням і достатніх для їх розв'язання; знання основ психології спілкування; уміння вибирати такий спосіб спілкування, який би найбільше відповідав індивідуальним рисам особистості, особливостям групи, з якою спілкуються.

А. Хуторський характеризує комунікативну компетентність як сукупність комунікативних якостей особистості, якими вона оволодіває для того, щоб взаємодіяти з людьми в соціумі, іншими об'єктами навколишнього світу, виконувати соціальні ролі, орієнтуватися в потоках інформації, знаходити, аналізувати та передавати її [5; 6].

О. Власова вважає, що комунікативна компетентність – одна з умов успішної соціальної адаптації студентів, оскільки розкривається як у ставленні до самого себе, своєї поведінки і позиції у стосунках з іншими людьми, так і в здатності моделювати поведінку співрозмовника, продуктивно вирішувати конфліктні ситуації за допомогою різноманітних засобів і технологій [2; 5].

За дослідженнями сучасних учених-психологів (Г. Андрєєва, О. Бодальов, Б. Паригін, В. Рижов, М. Аргайл, Дж. Брунер, М. Хофман та ін.), комунікативна компетентність як особистісна характеристика майбутнього педагога відіграє дуже важливу роль у процесі включення студентів у навчальний процес вузу, їх успішності у навчанні, соціальному самопочутті, задоволенні від взаємин з викладачами, одногрупниками.

Ми погоджуємося з думкою Л. Мамчур, яка, розмежовуючи поняття «комунікативна компетенція» і «комунікативна компетентність», пише, що «у сучасному науковому обігу комунікативна компетентність – це здатність доречно і правильно використовувати мову в різноманітних соціально-різноманітних ситуаціях спілкування, співвідносити мовні засоби з цілями й умовами спілкування, розуміти стосунки між комунікантами, будувати власне мовлення з урахуванням соціальних норм поведінки та системи культурних уявлень і цінностей певної мови» [4]. Як зазначає науковець: «... комунікативна компетенція – це сукупність знань про спілкування у різноманітних умовах і обставинах з різними комунікантами, а також знання вербальних і невербальних засад взаємодії, умінь і навичок їх ефективного застосування у конкретній ситуації спілкування в ролі адресанта і адресата» [4, с. 104].

Значущою для нашого дослідження є теза соціальної психології про те, що комунікативна компетентність – це вміння комплексного застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових обставинах, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування та проявляти ініціативу в процесі взаємодії. Вона передбачає навички змінювати за необхідності глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається також і опосередковано, в тому числі, – за допомогою літератури, театрального мистецтва, телебачення та інших засобів зв'язку. В процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Якщо спиратися на структуру спілкування, що включає перцептивний, комунікативний й інтерактивний аспекти [1], то комунікативну компетентність можна розглядати як складову спілкування. Тоді комунікативний процес розуміється як «інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами, з урахуванням стосунків між партнерами» [3]. Тобто, виникає «вузьке» поняття «комунікація». Проте, досить часто «комунікацію» використовують як синонім спілкування, підкреслюючи, що «комунікативний вплив є психологічним впливом одного комуніканта на іншого з метою зміни його поведінки» [1]. А це означає, що відбувається зміна власне типу стосунків, що склався між учасниками комунікації.

Аналіз джерел, присвячених дослідженню феномену комунікативної компетентності дозволяє виокремити основні підходи у розумінні цього явища, а саме:

1. комунікативна компетентність як складова комунікативної діяльності, яка потребує наявності розвинутих комунікативних навичок та умінь (В. Захарова, М. Лісіна, С. Максименко, О. Леонтєв);
2. комунікативна компетентність як одна із сторін комунікативного «ядра» особистості, що проявляється при взаємодії з різними людьми і спільнотами (В. Бойко, О. Бодальов);
3. комунікативна компетентність як комплекс історично та культурно обумовлених характеристик, ідейно-моральних категорій особистості, що проявляються у спілкуванні (Л. Петровська, Г. Ковальов, Ю. Ємельянов);
4. комунікативна компетентність як частина соціально-психологічної компетентності (А. Мудрик, Л. Орбан-Лембрик);
5. комунікативна компетентність як компетентність у сфері соціального пізнання (Р. Стренберг);

6. комунікативна компетентність як емпатія, як сукупність знань про способи орієнтації у різноманітних ситуаціях спілкування, вільне володіння його вербальними та невербальними засобами (А. Деркач, А. Сухов);
7. комунікативна компетентність як комплекс знань, умінь та навичок, які набуває людина протягом життя, формуючи її досвід (М. Холодна, О. Сидоренко, О. Гринчук та ін.);
8. комунікативна компетентність як складова комунікативного потенціалу особистості, що поєднує у собі сукупність властивостей, які полегшують або, навпаки, ускладнюють процес взаємодії (В. Куніцина).

Висновки. Узагальнюючи результати теоретичного дослідження з даної проблематики, можна визначити поняття комунікативної компетентності як інтегральної властивості особистості, що об'єднує розвинуті комунікативні здібності, вміння та навички міжособистісної взаємодії, а також знання про основні закономірності та правила людського спілкування.

В цьому світлі проблема формування комунікативної компетенції педагога в процесі професійної підготовки набуває виключно важливого значення, і повинна бути спрямована на розвиток культури мовленнєвого спілкування, засвоєння мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування. Адже розвивати мову дитини, на думку К. Ушинського, – це майже те ж, що розвивати її мислення, тому що мова пов'язана з думкою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М.: Аспект прогресс, 2000. – 212 с.
2. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: монографія / О. І. Власова. – К.: Видавничо- поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 308 с.
3. Краткий психологический словарь / под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – 431 с.
4. Мамчур Л. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах ВНЗ / Л. Мамчур // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2010. – № 2. – С.99–104 .
5. Оліяр М. П. Теоретичні аспекти феномена «комунікативно-стратегічна компетентність» / М. П. Оліяр // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Спецвипуск «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти». – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2014. – С. 220–233.
6. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно- ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Ученик в общеобразовательной школе. – М.: ИОСО РАО, 2002. – С. 135–157.